Türk Eğitim Bilimleri Dergisi
2017
Cilt 15
Sayı 1
Sayfa 70-90

Sosyal Sermaye ve Eğitim İlişkisi *

Cumhur Günkör [1] M. Çağatay Özdemir [2]

Öz

Bu araştırma nitel bir yaklaşımla yapılandırılmıştır. Çalışmada, nitel araştırma türlerinden betimsel analiz kullanılmıştır. Çalışmanın amacı, sosyal sermayenin eğitimle olan ilişkisini literatür taramasıyla elde edilen veriler ışığında saptamak ve değerlendirmektir. Tarama modeliyle oluşturulan bu çalışmada meslek, güven düzeyi ve eğitim seviyesi arasında güçlü bir bağlantı olduğu; eğitim kültürü ve eğitsel faktörlerin sosyal ağlara katılıma, güven kavramına ve sivil katılıma olumlu etkisi olduğu; eğitimin beşerî kalkınmaya etkisi ile güven ve sosyal refah ortamına katkıda bulunduğu; eğitim ortamı, eğitsel faaliyetler, müfredat ve pedagoji başta olmak üzere tüm eğitsel faktörlerin sosyal sermaye oluşumunu etkilediği bulgularına ulaşılmıştır. Çalışmada ele alınan soruna; bir sosyal sermaye belirleyicisi ve beşerî kalkınma göstergesi olarak eğitimin önemi, sosyal sermaye unsurları, eğitim ve öğretim süreçleri, sosyal uyum ve eğitim politikaları, aile ve sosyal çevrenin eğitim ortamına etkisi başlıkları altında cevap aranmıştır. Sonuç olarak eğitim ve sosyal sermaye arasında güçlü bir etkileşimin bulunduğu görülmüştür. Eğitim, sosyal becerileri geliştirerek sosyal sermaye birikimine katkıda bulunabilir. Eğitim kurumları, bireylere kültür ve değerlerin aktarılması yanında, bireylerin statü ve gelir düzeyine olan etkisiyle sivil katılıma ve sosyal uyuma etki edebilir. Eğitim kültürünü oluşturan faktörlerin, vatandaşlık eğitiminin boyutlarını olumlu etkileyerek sosyal sermaye düzeyine katkıda bulunabileceği söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Sermaye, Güven, Katılım, Eğitim, Sosyal Uyum

Abstract

The aim of this theoretically and descriptively analyzed study, based on literature review, is to evaluate the relationship between social capital and education in the light of the data obtained from literature review. In this scanning model generated study, these findings are attained: There is a strong link between occupation, level of confidence and level of education. Educational culture and factors have positive effects on participating in social networks, civic participation and confidence. Education contributes to social welfare by effecting human development. All educational factors especially educational environment, activities, curriculum and pedagogy influence the formation of social capital. In the study, dealt with the problem, necessary answers are looked for under the guided settings that the importance of education as a determinant of social capital and as an indicator of human development, elements of social capital, education and training processes, social cohesion and education policies, family and social environment under the effect of educational setting guided this study. In conclusion, a strong interaction between education and social capital is present. Education, by developing social skills, can contribute to the accumulation of social capital. Educational institutions can affect civil participation and social cohesion by their influence to individuals' status and income level in addition to transferring of the culture and values to individuals. It can be said that factors, which make up culture of education, can contribute level of social capital by affecting dimensions of civic education.

Keywords: Social Capital, Trust, Participation, Education, Social Cohesion

* Bu çalışma "Sosyal Sermaye ve Eğitim İlişkisi" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

[1] Cumhur Günkör, Dr., Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, cumhur.gunkor@tcmb.gov.tr
[2] M. Çağatay Özdemir, Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, cagatay@gazi.edu.tr

Giriş

Sosyal iletişim ağlarının toplumun sağlıklı bir şekilde devam etmesinde hayati bir değere sahip olması, sosyal sermaye kavramının ana fikrini oluşturmaktadır. Sosyal ağlar, bireylerin ve grupların verimliliğine doğrudan etki eden önemli mekanizmalardır. Modern toplumun önemsemediği, çoğunlukla küçümsediği ilişkiler, ağlar bir bakıma toplumları geleneksel dönemin değerlerini yeniden keşfetmeye ya da geleneksel dönemin modern dünyada yerine getireceği yeni fonksiyonları olabileceği gerçeğine ulaştırdı (Şan, 2006, s.115).

Kurum ve kuruluşlar, özünde kuruluş amaçlarına uygun olarak, felsefeleri doğrultusunda toplumun devamı ve korunması amacıyla işlevlerini yerine getirmeye çalışırlar. Eğitim kurumları fiziki, beşerî ve sosyal sermaye düzeyi ile bağlantılı olarak, başta toplumun ihtiyacı olan nitelikli insan gücünü yetiştirmek, eğitim–öğretim faaliyetleriyle sosyal kalkınmaya katkıda bulunmak ve kültürün devamını sağlamakla yükümlüdür. Eğitim kurumları, sosyal süreçlerin ve insan ilişkilerinin yoğunluğu nedeniyle sosyal sermaye ile daha fazla ilişkilendirilebilir. Bu nedenle eğitim kurumlarında güven, normlar, yönetici-öğretmen-aile-öğrenci ilişkileri oldukça önemlidir. Ayrıca eğitsel marjinalleşme (bireysel, grupsal, sosyal ve ekonomik farklılaşma) (UNESCO, 2010) veya diğer sermaye türlerinden herhangi birinin yokluğu ve eksikliği durumunda, sosyal sermaye bu eksikliği giderebilir (Bourdieu, 1986). Eğitim kurumlarında yüksek sosyal sermaye düzeyi, demokratik bir çalışma ortamı ve akademik başarı ile bağlantılı olarak değerlendirilebilir (Coleman, 1994; Fukuyama, 2000a; Putnam, 2002).

Campbell (2006), Cueto vd (2005), Iyer, Kitson ve Toh (2005), Horvat, Weininger ve Lareau(2003), Goddard (2003), Ream (2003), Israel, Beaulieu ve Hartless (2001), Pong (1997), Teachman, Paasch ve Carver (1996), Furstenberg ve Hughes (1995) çalışmalarında eğitim kurumları açısından, sosyal sermayenin unsurları ile eğitsel çıktılar arasında olumlu ilişki olduğunu, sosyal sermaye düzeyinin eğitim ortamının ve eğitsel çıktıların niteliğini etkilediğini ortaya koymuştur.

İnsanın olduğu yerde estetik, sevgi, saygı, anlayış ve güven gibi birtakım kavramların eksikliği, orada verimsizliğin, üretim yetersizliğinin ve tükenmişliğin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu durum, örgütlerin sosyal sermayelerinin olmasını zorunlu kılmaktadır. Sosyal sermaye, sosyal hayatın yansımalarına dayanır ve özellikle komşuluklarda, topluluklarda ve okullarda başarılı iş birliğinin geliştirilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Eğitim örgütlerinin sahip oldukları sosyal sermaye, insandan elde edilecek ürünün niteliğinin artmasını ve daha iyi sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır (Töremen, 2004, s.2). Sosyal sermayenin, bireyin sosyalleşmesinde en önemli kurumlardan biri olan eğitim kurumu ile ilişkisinin değerlendirilmesinde fayda vardır.

Bu araştırmanın amacı, sosyal sermayenin eğitimle olan ilişkisini literatür taramasıyla elde edilen veriler ışığında saptamak ve değerlendirmektir. Bu amaca ulaşmak için şu sorulara cevap aranacaktır:

- Sosyal sermaye nedir? Unsurları ve belirleyicileri nelerdir?
- Eğitim kurumunun sahip olduğu sosyal sermaye unsurları ve kaynakları nelerdir?
- Sosyal sermayenin bir belirleyicisi olarak eğitimin rolü ve önemi nedir?
- Eğitimin sosyal sermayenin unsurlarına olan etki ve katkıları nelerdir?

Yöntem

Bu araştırma, nitel bir yaklaşımla yapılandırılmıştır. Bu çalışma kapsamında nitel araştırma türlerinden betimsel analiz kullanılmıştır. Bu bağlamda konuyla ilgili makale, kitap, çalışma

ve etkinlikleri kapsayan kaynaklara ulaşmak amacıyla arşiv taraması yürütülmüştür.

Bulgular

Sosyal Sermaye Kavramı

Literatürde ilk kez Roma hukukunda karşılaşılan sermaye (kapital) kavramı, bir miktar paranın getirisinden ayrı olarak anapara kısmını ifade etmek için kullanılmıştır (Smitt ve Kulynych, 2002, s.152). Telaffuz edildiğinde neredeyse herkes için ekonomik bir anlam ifade eden sermaye kavramı, bu anlamda Avrupa'da ekonomik gelişmelerin etkisiyle 17. yüzyıldan beri kullanılmaktadır. Sermaye (capital) kelimesi Latince çiftlik hayvanı "capitale" anlamına gelmekteyken zamanla klasik anlamda "para ve paranın yatırımı" olarak da kullanılmaya başlamıştır (Wolf, 2004, s.75).

Beşerî sermaye kavramının ortaya çıkışına kadar sermaye kavramının sadece maddi açıdan ele alındığı görülmektedir. Beşerî sermayenin ilk kez 1960'larda Schultz ve Becker'in çalışmalarında ele alındığı görülse de kavramın kökenine bakıldığında 1930'larda Endüstride Beşerî Münasebetler isimli akımın, beşerî sermayenin entelektüel zeminini oluşturduğu görülür. 20.yüzyılın başlarında Taylorizm olarak bilinen, üretimi azamiye çıkarmak için emeğin aşırı katı ve insanlık dışı bir biçimde yönetilmesi girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla, Endüstride Beşerî Münasebetler adıyla gelişen bu yeni model, özellikle 1932 büyük ekonomik kriz yıllarında kayda değer gelişmeler göstermiştir. Bu akıma göre, işletmenin çalıştırmış olduğu işçilerine karşı kendileriyle ilgilenildiğini göstermesi, öngörülebilecek çatışmaları engelleyecek ve çalışanların kişisel gerilimlerini çözecektir. Bunun sonucunda da işletme içinde bir birlik havası doğacak ve personelin bu birliğe kaynaşması ve yine işletme içinde mülkiyet ve otoritenin geleneksel yapısına dokunulmadan, işçilerin pasif uygulama alanından çıkıp aktif olarak işletme uğraşlarına katılmaları sağlanabilecektir (Şan, 2007, s.283).

Beşerî sermayeye yapılan her türlü yatırım üretimi artırmakla kalmaz, bilgi ve teknolojiye olan katkısıyla üretim potansiyeline de katkıda bulunur. Sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi yaşam süresini artırarak, öğretime yapılan yatırımı daha etkin ve verimli hâle getirmektedir. Eğitim ve öğretim etkinliklerine yapılan yatırım ise teknoloji ve bilgi birikimine katkı sağlayarak verimliliği artırmaktadır (Schultz, 1961). Sermaye kavramının ilk kez maddi unsurların dışına taşınmasıyla ortaya çıkan beşerî sermayeye yapılan yatırımlar, kısa vadede bir getirisi olmadığı için tüketim harcaması, uzun vadede ise bireysel kazanç ve milli gelir üzerindeki etkilerinden dolayı bir yatırım harcaması olarak kabul edilmektedir (Schultz, 1961). Ayrıca, Woolcock (2001, s.12) ve Burt (2001, s.202) beşerî sermaye ile sosyal sermaye arasındaki farkların beşerî sermayenin bireylere, sosyal sermayenin ise sosyal ilişkilere ait olmasından kaynaklandığını vurgulamaktadır.

Dünya Bankası'nın 1999 yılında düzenlediği Sosyal Sermaye Çalıştayı'nda, ekonomist Arrow (2000, s.3-5), sermaye ve sosyal sermaye kavramını kullanmaktan vazgeçilmesini öne sürer. Arrow sermayenin, gelecekte getirisi göz önüne alınarak bugünkü durumdan feragat etmeyi gerektirdiğini, oysa ekonomik değer özelliği taşımayan sosyal ağların herhangi bir fedakârlık gerektirmediği için sosyal sermayenin sermaye olarak kabul edilmemesi gerektiğini savunur.

Arrow'la benzer bakış açısına sahip olan Baron ve Hannon (1994) da bir kavramın kapsamının sermaye olarak kabul edilebilmesi için fırsat maliyetine sahip olması gerektiğini, ama sosyal sermayenin bu maliyetten yoksun olduğunu iddia etmiştir. Sosyal sermayenin çağdaş teorisyenlerinden Woolcock (1998, s.151-160),

bireylerin bir yandan sosyal sermayeyi miras aldığını, diğer yandan planlayarak, bilinçli bir şekilde sosyal sermayelerini arttırmak için gayret gösterdiğini belirterek sosyal sermayenin tartışmasız bir sermaye türü olduğunu vurgular. Fukuyama da (2001) sermayenin topluma faydalı ve amaçlara ulaşmada yardımcı rolünü vurgulayarak sosyal sermayenin bu nedenlerle bir sermaye türü olduğunu iddia eder.

Literatürde sosyal sermayenin sermaye olarak kabul edilip edilmemesine yönelik yoğun tartışmalar incelendiğinde, kavramın sermaye olarak kabul edilmesi gerektiği görüşü ağır basmaktadır. Bu görüşler kısaca şöyle özetlenebilir (Adler ve Kwon, 2002, s.20-22):

- Diğer sermaye türleri gibi sosyal sermaye de beklenti ve talepler doğrultusunda uzun vadeli planlanabilen, uzun ömürlü bir varlıktır.
- Diğer sermaye türleri gibi sosyal sermaye de uygulanabilir ve dönüştürülebilir bir varlıktır.
- Diğer sermaye türleri gibi sosyal sermaye de diğer sermaye çeşitlerini ikame edebilir ve tamamlayıcısı olabilir.
- Beşerî ve fiziksel sermayede olduğu gibi sosyal sermayenin de bakım, yenileme ve güncellemeye ihtiyacı vardır.

Genel anlamda sosyal ilişkilerde koordinasyon ve etkinliğin artırılması için kişiler arası güven, sosyal normlar ve sosyal ağlar etkenlerinin toplamı olarak tanımlanan sosyal sermayenin, disiplinlere ve disiplinler arası bakışlara göre şekillenen çeşitli tanımları vardır. Kavram, ilk kez 1916 yılında Hanifan (1916, s.130) tarafından, toplumsal katılımın okul performansına katkısını ele alan yazılarında, "kırsal okul aile birliği merkezlerini anlatırken" tanımlanmış ve kullanılmıştır. Hanifan, sosyal sermaye kavramını toplumsal birer birim olarak birey ya da gruplar arasında iyi niyet, arkadaşlık ve sempati üzerine kurulu ilişkiler ağının toplamı olarak tanımlamaktadır (Woolcock ve Narayan, 2000, s.229).

Günümüzde sosyal sermaye ile ilgili çalışmalar temelde doğrudan sosyal sermaye kavramına odaklanmasa da 19.yüzyılda dile getirilen görüşlerden hareket etmektedir. Bu anlamda ilk kez Fransız düşünür Alexis de Tocqueville, Amerikan demokrasisi ve ekonomik gücünün temelini oluşturan coşkulu toplumsal yaşamı detayları ile tasvir etmiştir. Avrupa'da alışık olduğu şekliyle daha geleneksel ve hiyerarşik ilişkileri bir arada tutan resmi statü ve yükümlülük bağlarının aksine, Tocqueville'e göre gönüllü kuruluşlardaki etkileşim, bireysel Amerikalıları birbirine bağlayan sosyal bir yapıştırıcı özelliğindedir (Field, 2008, s.7).

Tocqueville'in Amerika'da tanık olduğu gözlemleri ile oluşturduğu Amerika'da Demokrasi adlı eserinde, bugün için sosyal sermayenin en önemli kaynaklarından biri olan güven olgusuna da geniş yer verilmiştir. Tocqueville çalışmasında şu yargıya ulaşır: Birleşik Amerika'da, demokratik cumhuriyetin yaşatılmasına, ülkenin fiziksel koşullarından çok kanunlar ve kanunlardan daha çok da töreler katkıda bulunur. Ona göre Amerikalıların çoğu kendi çıkarlarını koruyan insanın, adil ve iyi olana ulaşacağına inanırlar. Hepsinin insanın mükemmelleştirilebileceğine dair canlı bir inancı vardır (Şan, 2006, s.7). Bu bakış açısı güven bağlamında ele alındığında, bireylerin birbirlerinin hak ve çıkarlarına duydukları saygı ve diğerlerinin de bu konuda karşılık göstereceğine ilişkin temel güven, sosyal sermayeyi belirleyen temel unsur olarak değerlendirilebilir.

19.yüzyılda Emile Durkheim ve Ferdinand Tönnies'in çalışmaları, ilerde sosyal sermaye teorisine ilham teşkil edecek niteliktedir. Durkheim'e göre bireyler ortak değerler, norm ve inanışların ideolojik bütünlüğü olarak kendini bizlere dayatan ve bizlere bağlayan 'toplumsal

bağların bir öznesi'dir. Bu bağlar, karşılıklı yükümlülüklerin ve insandan insana kurulan niteliksel ilişkilerin dünyasını temsil etmektedir ve kolektif inanç ve değerler, toplumda iç bütünlüğü ve düzeni sağlayan bir tür yapıştırıcı görevi üstlenmektedir. Bu nedenle, sosyal sermaye literatüründe sosyal normlara odaklananlar, büyük oranda Durkheim'den etkileneceklerdir. Ferdinand Tönnies'in amaca dayalı toplulukları Gemeinschaft (cemaat) araçsal topluluklardan Geselschaft (birliksel-cemiyet) ayırma çalışmalarında da benzer kaygılar görülmektedir (Uğuz, 2010, s.22).

Sosyal sermayenin tüm akademik çevrelerde kabul gören tek ve net bir tanımı olmamakla beraber, çıkış noktası açısından ele alındığında beş yaygın yaklaşıma göre çeşitli bakış açıları ortaya konabilir:

- Antropoloji literatürüne göre kavramın kaynağı, insanın cemiyet olma içgüdüsüdür. Örneğin Fukuyama (1999) sosyal yapı ve sosyal sermayenin köklerinin insan doğasındaki biyolojik temeline vurgu yapmaktadır.
- Sosyoloji literatürü, sosyal normlar ve motivasyon olgusunu sosyal sermayenin kaynağı olarak kabul eder.
- Ekonomi literatürü, sosyal sermayenin kaynağı olarak çeşitli grup faaliyetlerinin devamının sağlanması ve bireylerin kişisel faydalarını azami seviyeye çıkarmak için diğer bireylerle iletişim hâlinde olması varsayımından yola çıkmaktadır.
- Siyaset bilimi literatürü, insan davranışlarının şekillenmesinde kurumların, siyasi ve sosyal normların oynadığı roller üzerinde durur.
- Son zamanlarda yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesinde sosyal sermayenin rolü ile ilgili Dünya Bankası tarafından yapılan çalışmalar kurumların rollerine, sosyal düzenlemelere, güven ve sosyal ağlara vurgu yapmaktadır (OECD, 2001, s.40).

Sosyal bilimlerde sosyal sermaye kavramını ana eksende tutan ve kavrama önem kazandıran en önemli sosyal bilimcilerden biri de siyaset ve sosyal bilimci Robert Putnam'dır. Onun görüşleri özellikle Bowling Alone (Tek Başına Bowling) çalışmasının yayımlamasından sonra önem kazanmıştır. Putnam (2000), Amerika genelinde sivil katılım alanında önemli düşüşlerin yaşanmakta olduğunu ortaya koyan geniş toplum kesimleri üzerinde yürütmüş olduğu çalışmalarında sosyal sermayesi eriyen Amerika'dan söz etmektedir. Ona göre sosyal sermayenin erimesine sebep olan en önemli etmen de sivil toplumun Amerika'da gerileme içerisinde bulunduğu gerçeğidir. Bu anlamda birçok yazar, güçlü bir sivil toplum ile sosyal sermaye arasında önemli bağlar olduğuna vurgu yapmışlardır. Başta Putnam olmak üzere birçok kuramcı sivil toplumun varlığı ile sosyal sermaye arasında doğrusal bir ilişkinin olduğunu vurgulamaktadırlar.

Fukuyama bir toplumsal kurtuluş reçetesi olarak sosyal sermaye kavramını ele aldığı Büyük Çözülme (2000a) ve Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması (2000b) isimli çalışmalarında toplumsal kalkınmayı ekonomik kalkınmanın önüne koymuştur. Ona göre toplumsal kalkınma olmaksızın ekonomik kalkınma temelsiz ve geçicidir. Sosyal sermayenin bir bileşeni olarak güven kavramının dayanıklı sosyal kurumlar oluşturmanın anahtarı olduğunu ve bunun devlet müdahalesiyle bir ordu ya da merkez bankası kurmak gibi tesis edilemeyeceğini savunmaktadır.

OECD'ye göre sosyal sermaye, bir grup içerisinde ya da gruplar arasında iş birliğini kolaylaştıran anlayışlar, paylaşılan değerler ve normlarla birlikte ağlardan oluşmaktadır. Bu tanımda sosyal sermayeyi kolektif amaçlara ulaşmanın yolu olarak gören Coleman ile güven, ağlar ve normlarla bileşenleri açısından ele alan Putnam'ın etkisi açıktır. Bu hususta, Dünya Bankası daha geniş bir tanım ortaya koymaktadır: Sosyal

sermaye bir toplumun sosyal etkileşiminin niteliği ve niceliğiyle biçimlenen normlar, ilişkiler ve kurumlara atıfta bulunur. Sosyal sermaye bir topluluğu bir arada tutan bir çeşit tutkaldır (Uğuz, 2010, s.44). Bu anlamda sosyal sermaye yalnızca toplumun temelini oluşturan kurumların toplamı değil aynı zamanda bu sosyal kurumları bütünleştiren bir faktördür.

Sosyal Sermayenin Unsurları

Sosyal sermayenin tanımı konusunda olduğu gibi, literatürde onu meydana getiren unsurlar konusunda da net bir fikir birliği ve kabul yoktur. Örneğin Narayan ve Cassidy (2001), sosyal sermayenin sosyal ilişkiler, grup özellikleri, genel kurallar, girişkenlik, gönüllülük, sosyal bağlar ve güven unsurlarından meydana geldiğini belirtmektedir. Başka bir kaynağa göre sosyal sermayenin ögeleri güven, sosyal etkileşim şekilleri, sosyal ağlar, kurallar ve normlardır. Farklı kaynak ve yazarlara göre farklı unsurlar belirtilmiş olmakla beraber güven, normlar ve sosyal ağların bütün çalışmalarda ortak unsurlar olduğu ve sosyal sermayenin tanım ve belirlenmesinde anahtar rol oynadığı görülmektedir.

Güven

Bireyler sahip oldukları statüye uygun roller ve alışkanlıklarla davranışta bulunurlar. Günlük sosyal ritüellerin çoğu kanun ya da mevzuatla düzenlenen kurallarla yürütülmez. Bireyler günlük yaşamlarında selamlaşmaktan alışveriş sırasında pazarlık yapmaya kadar sayısız davranış biçiminde, düşünmedikleri birçok kabulle hareket ederler. Tüm bu davranış biçimlerinin sağlıklı bir iletişim ortamında gerçekleşmesi, aile ve arkadaşlık bağlarının kurulup devam etmesinin ardında, kimi zaman farkında bile olunmayan bir kavram yatmaktadır: Güven.

Birinin diğer insanlara güvenmesi, diğer insanların onun temel değerlerini paylaştığına dair, temel ahlaki bir varsayım üzerinde şekillenir. Diğer kişiler onunla dinî ya da siyasi bakımdan aynı görüşleri paylaşmıyor olabilirler. Ancak temel bir düzeyde, gerekli olan iş birliğini yapmak için bireyler arasında ortak birtakım bağların bulunduğu argümanını herkes kabul eder. Uslaner (1999), güven kavramını ahlaki bir değer olarak kabul ederken, başkalarına güven duymanın altında yatanın başkalarını da kendi gibi görme, başkalarının davranış biçimini kendi davranışıyla eşit tutma eğiliminden kaynaklandığını savunur (Devamoğlu, 2008, s.23).

Sosyal sermaye literatürünün tartışmalı unsurlarından biri olarak nitelenmesine rağmen Coleman, Putnam ve Bourdieu (açıkça vurgulamamış olsa da) güven kavramını sosyal sermayenin temel taşlarından birisi hâline getirmektedirler. Hatta bazı yazarlar, güven unsurunu sosyal sermayenin olmazsa olmaz bir ön koşulu olarak görmekte ve sosyal sermaye ile güveni eş değer tutmaktadır. Örneğin Fukuyama ve Uslaner'e göre güven unsuru, sosyal sermayenin ana unsuru, hatta kendisi hâline gelir. Fukuyama sosyal sermayeyi, 'bir toplumda ya da bir toplumun belli bölümlerinde güvenin hüküm sürmesinden doğan kapasite' olarak değerlendirilirken (Field, 2008, s.88), Uslaner (1999, s.2) ise sosyal sermayenin 'bir değerler sistemini, özellikle de sosyal güveni' yansıttığını belirtmektedir.

Putnam (1993) güveni öncelikle iş birliğini kolaylaştırıcı bir sosyal sermaye unsuru olarak değerlendirmektedir. Coleman'a göre sosyal sermaye ve kişiler arası güven bir bütünün ayrılmaz parçaları gibidir. Güvenin sosyal ilişki ve etkileşim sürecinde riskleri, dolayısıyla maliyetleri, azalttığını vurgulamaktadır (Farrel ve Knight, 2003, s.538-539). Fukuyama (2001) sosyal sermayenin, bir toplumda güven duygusunun varlığı sonucunda oluşabileceğini belirterek, güven unsurunu sosyal sermayenin kaynağı ve temel belirleyicisi olarak nitelemektedir.

Bir sosyal sermaye unsuru olarak üç çeşit güven anlayışı tanımlanabilir:

- Yakın ilişkide olunanlar açısından kişiler arası güven (aile, meslektaşlar ve komşular),
- Yabancılar açısından kişiler arası güven,
- Kamu ve özel kurumlar açısından kurumsal güven (OECD, 2001, s.41).

Güven unsuru, sosyal ilişkilerin tesisini ve devamlılığını destekleyen çoğu norm ve değerin garantisi olarak kabul edilebilir. Böylece güvenilirlik, sosyal ağlar, paylaşılan değerler ve normlar gibi çeşitli faktörlerin sonucu olarak oluşan bir davranış biçimi ve güven kavramının sosyal hayatta somutlaşması olarak tanımlanabilir.

Sosyal Normlar

Sosyal normlar bir topluluk ya da grup içinde uygun ya da uygun olmayan değerleri, inançları, tutumları ya da davranış şekillerini belirlemek ya da tanımlamak için kullanılan işaret ya da davranış kalıplarıdır. Örtük ya da açık şekilde olabilen sosyal normlar, uyum sağlamayan bireyler için toplumdan dışlanmaya kadar ağır şekilde sonuçlar doğurabilir. Ayrıca, bireylerin diğerleriyle olan ilişkilerini düzenleyen geleneksel davranış kuralları olarak da tanımlanır (Axelrod, 1984, s.86). Eğitim kurumları ikincil sosyalleşme ortamı olarak değerlerin ve normların etkin kılınmasında ve yeni kuşaklara aktarılmasında kritik öneme sahiptir. Eğitim kurumlarında eğitsel ve yönetsel açıdan; eşitlik, etik, adalet, farklılıklara tolerans, katılım ve sosyal sorumluluklar gibi değerler sosyal normlar bağlamında sıralanabilir.

Genelde toplum veya grup tarafından doğru ve yanlış tutum ve davranışlar karşısında gösterilen, ödül veya ceza şeklinde işlev gösteren normlar ve ortak kabuller, bireyler arası ilişkilerde doğru ve yanlış ifade ve durumlara ilişkin konuları anlamlı kılar (Healey, 2005, s.120-125). Putnam (1993) normların gruplarda ortak kabul görmüş, genelde yazısız kurallar bütünü olduğunu belirterek sosyal amaçlarla uzlaşan normların, sosyal hayatın etkin ve verimli bir şekilde devamına katkıda bulunacağını belirtmektedir. Putnam özellikle karşılıklılık esasına dayanan sosyal normların önemli bir sosyal sermaye unsuru olduğunu vurgular.

Karşılıklılık, sosyal bir norm olarak, bireylerin davranışlarının yol açacağı sonuçların farkında olmasına ilişkin bir kavramdır. Bir sosyal norm olarak karşılıklılık, sosyal sermaye düzeyini kolektif eylem ve katılım yoluyla problemlerin daha etkin ve verimli bir şekilde çözülebilmesiyle artırmaktadır. Putnam'a (1993) göre karşılıklılık normu esasında bir bireysel eylem olarak kısa dönemde bir özverinin ve uzun dönemde ise kişisel çıkarın bir kompozisyonudur. Karşılıklılık, kısa zaman diliminde diğerleri için özveride bulunma gibi görünebilen, fakat uzun zamanda her bir birey için onu önceki durumundan daha iyi bir noktaya taşıyabilecek çeşitli eylemlerden oluşur. Böylece normların sosyal sermayeyi yaratma kapasitesi, toplumun yararı için bireylerin kendi çıkarlarından vazgeçmeyi öngörmesinden kaynaklanmakta; sosyal destek, statü, onur gibi ödüllerle desteklenen normlar, insanların kamu yararına duyarlı olmasını sağlamakta ve kişiler arası bağları güçlendirmektedir.

Sosyal normların sosyal sermayenin üretimi açısından sahip olduğu bu önemi Putnam'ın çalışmalarında görmek mümkündür. Putnam'a göre normlar, herkesi kurallara uyulacağına dair beklentiye sevk edecek, bu beklenti de sosyal sermayenin üretimi ve devamına katkıda bulunacaktır. Coleman'ın normların ve güvenin sosyal yapının işleyişindeki rolünü ortaya koymak için kullandığı 'NewYork Mücevher Piyasası' örneği ilgi çekicidir. Bu piyasada tüccarlar herhangi bir önlem almadan ellerindeki değerli mücevherleri değiş tokuş ederler. Kapalı bir piyasa yapısında hareket ediyor olmaları ve herkesin birbirini tanıyor

olmasından dolayı yanlış davranışta bulunacakların hemen piyasanın dışına atılacağı belli olması, ortamı sahtekârlıktan korumakta ve güvenli bir piyasa ortamı yaratmaktadır (Özdemir, 2007, s.75-77).

Bir sosyal sermaye unsuru olarak sosyal normlar, örgütsel düzeyde aidiyet ve bağlılık kavramlarıyla ilişkili olarak da ele alınabilir. Bu anlamda örgütsel bağlılık; süreç, değer ve normları içselleştirmek suretiyle örgütün misyon ve vizyonuyla özdeşlik kurma, iş birliği, aktif katılım ve etkileşime açık olma açılarından sosyal sermayenin sosyal normlar unsuruyla iç içedir. Örgütsel bağlılık; sosyal uyum, özdeşleşme ve içselleştirme olarak üç boyutta gerçekleşmektedir (O'Reilly ve Chatman, 1996, s.182-184).

Bir kurumda örgütsel bağlılığın katılımcıları arasında yeteri derecede sağlanması, beraberinde getireceği gönüllü ve duygusal katkılarla beraber söz konusu kurumu daha avantajlı hâle getirebilir. Uyum ve içselleştirme ile beraber kendilerinden beklenenden daha fazlasını yapmaya hazır katılımcılar, örgütsel iş süreçlerini hayatlarının bir parçası olarak algılamaya ve özdeşlik kurmaya başlayabilirler. Bu çerçevede örgütsel bağlılığın esas unsurları Mowday ve Steers (1982) tarafından amaç, değer ve normların benimsenmesi, bu amaçlara ulaşabilmek için kişisel gayret ve özveri ile bulunduğu örgütün üyesi olmaktan gurur duyma olarak sıralanabilir.

Sosyal Ağlar

En genel anlamıyla sosyal ağlar bireylerin akrabalık, komşuluk, arkadaşlık, iş gibi çeşitli sosyal ilişkiler nedeniyle karşılıklı bağımlılık, iletişim ve etkileşim içinde olduğu sosyal yapı olarak ifade edilebilir. Araştırmalar sosyal ağların, bireyler arası ilişkilerden küresel düzeye kadar etkili olduğunu ve problemlerin çözümünde, organizasyonların işlevinde, bireylerin hedeflerine ulaşmasında kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (Field, 2008).

Sosyal ağların, sosyal sermaye ile ilgili tüm çalışmalarda bir sosyal sermaye unsuru olarak ele alındığı görülmektedir. Bu anlamda, Coleman'a göre sosyal sermaye bireyler arasındaki ilişki yapılarında var olmakta, birey ya da grupların ağlara katılımının kolektif bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Uğuz, 2010, s.69).

Putnam'a (1993) göre, modern ya da geleneksel, otoriter ya da demokratik, feodal ya da kapitalist her toplum, hem formel hem de enformel, kişiler arası iletişim ve alışveriş ağları ile sarılı durumdadır. Bu ağların bir kısmı 'yatay' iken; yani eşit güç ve statüye sahip gruplar tarafından oluşturulurken, bir kısmı asimetrik hiyerarşi ve bağımlılık ilişkilerinin yer aldığı grupları birbirine bağlayan 'dikey' örgütlenmelerdir. Gerçek hayatta bu ağlar hem dikey hem de yatay birtakım ilişkilerin yer aldığı yapılardır. Örneğin, her futbol takımının bir kaptanı olduğu gibi, hapishanelerdeki gardiyanlar da bazen mahkûmlarla arkadaşlık ederler. Kolektif eylemin ikilemini çözmede, yatay ağlar taraflara yardımcı olduğuna göre, yatay bir şekilde yapılanmış örgütler de geniş anlamda kurumsal performansa olumlu bir etkide bulunurlar. Yatay olarak örgütlenmiş gruplara üyelik (spor kulüpleri, kooperatifler, karşılıklı yardımlaşma dernekleri, kültürel dernekler ve gönüllü birlikler gibi), olumlu bir yönde iyi yönetimle ilişkilendirilebilir. Tersine, dikey olarak örgütlenmiş yapılara üyelik oranı ise (mafya gibi) kötü bir idarenin varlığına işaret eder (Devamoğlu, 2008, s.29-31).

Bu anlamda, 'dayanışmacı (bonding) sosyal sermaye' eğitim, yaş, etnik köken ya da siyasi görüş gibi niteliklerinden çoğu benzeyen bireyler arasında oluşan dayanışmayı ifade eder. Dolayısıyla, 'dayanışmacı sosyal sermaye' yakın arkadaşlıklar, akrabalıklar gibi daha çok homojen gruplar arasındaki ilişkilerde ortaya çıkar (Field, 2008, s.92). Bu türdeki homojen ağlar, içsel bakışı ve aynılıkları güçlendirir. Böylece bu sosyal sermaye türü, bir

topluluğu oluşturan bireyler arasındaki içsel bağlardan doğan ve o topluluk içindeki bireylerin ortak amaçlara ulaşmada yararlandıkları bir kamusal mal hâlini alır (Uğuz, 2010, s.75). Sosyal ağların ve ilişkilerin niteliğinden dolayı, dayanışmacı sosyal sermaye durumunda sosyal sermaye potansiyelinin en yüksek olduğu söylenebilir.

'Aracı (bridging) sosyal sermaye' iş birlikleri, tanışıklık, farklı etnik gruplardan edinilen arkadaşlıklar gibi daha zayıf ve daha az yoğun sosyal bağlardan türemekte ve insanları kendilerinden çok farklı bir döngüde hareket eden daha uzaktaki tanıdıklara bağlamaktadır. Bu ağ yapısı içinde farklı çevrelerden gelen aktörler, kendi başlarına gerçekleştiremeyeceklerini düşündükleri şeyleri gerçekleştirmek için daha önceden herhangi bir ilişkilerinin olmadığı ağlara girmekte ve ortak eylemlerde bulunmaktadırlar. 'Bağlantı kuran (linking) sosyal sermaye' yaklaşımı ise politik seçkinler ile halk arasındaki ya da farklı sosyal sınıflardan bireyler arasındaki bağlar gibi sosyal statü ya da gücün farklı düzeylerinden kaynaklanmaktadır. Yani bir hiyerarşideki farklı düzeylerdeki farklı güç, statü ve refaha sahip bireyler ve gruplar arasındaki ilişkilere atıfta bulunur ve daha ziyade kurumsal bağlantıları içerir (Uğuz, 2010, s.81).

Sosyal sermayenin sosyal ağlar unsuru, etkileşim ve ilişkiler sürecinde katılımcıların olay ve süreçlere etkin katılım göstermelerini de içermektedir. Bir sosyal sermaye göstergesi olarak, gönüllülük esasına dayalı etkinlikler, oy kullanma oranları ve üyeliklerle değerlendirilen aktif katılım ve etkileşim, konuyla ilgili çalışma ve araştırmalarda önemli yer tutmaktadır. Putnam (2000) sosyal etkileşim ile aktif katılım arasındaki sıkı ilişkiyi vurgulayarak aktif katılımın oluşmasında sosyal etkileşimin önemini işaret etmektedir. Bu noktadan hareketle Putnam, sosyal etkileşimin gerçekleşmediği bir ortamda sosyal sermayeden de bahsedilemeyeceğini belirtmektedir (Field, 2008, s.138). Aktif katılımın da kaynağı olan sosyal etkileşim, sosyal ağlar aracılığıyla gerçekleşebilir.

Bu açıdan bakıldığında, sosyal etkileşim ve aktif katılımın, sosyal birliktelik, karşılıklılık, iş birliği, bağlılık ve aidiyet gibi diğer sosyal sermaye göstergeleri ile sıkı bir ilişki içinde olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Print ve Coleman (2003) sosyal etkileşimin bir sonucu olarak ortaya çıkan aktif katılım sürecini; aidiyet ve bilgi temelli bir yaklaşımın demokratik süreçlerin bir parçası hâline gelmesiyle bir bilinç oluşması, sosyal etkileşim esasına dayalı aktif vatandaş katılımının bu bilinç çerçevesinde yapılanması ve bu süreç sonucunda örgütsel süreçlerde demokratik bakış açısının ve sosyal bütünleşmenin elde edilmesi şeklinde değerlendirmektedir.

Sosyal Sermayenin Belirleyicileri

Sosyal sermaye kavramının tanımı ve unsurları konusunda olduğu gibi, belirleyicileri konusunda da net olarak belirlenmiş bir çerçeveden söz etmek kolay değildir. Bazı çalışmalarda kişisel değerler, eğitim, kültür, aile, çevre, gelir düzeyi, tüketim alışkanlıkları gibi belirleyicilerden söz edilirken, başka çalışmalar bu faktörlerin çoğunu içermeyebilir (Öksüzler, 2006, s.118). Iyer, Kitson ve Toh'a (2005) göre sosyal sermayeyi bireylerin eğitim, yaş, gelir düzeyi, etnik yapı, kişilerin yaşadıkları bölge (kentte/kırsal), ev sahibi olup olmadıkları, çalışıp çalışmadıkları gibi faktörler belirlemektedir.

Başka bir kaynakta ise tarih ve kültür, sosyal yapı, ekonomik eşitsizlik, devlet yapısı, sivil toplum, bireysel değerler, televizyon, aile, eğitim gibi pek çok faktör sosyal sermayenin belirleyicisi olarak sayılmaktadır (Uğuz, 2010, s.53). Çalışmaların çoğunda, sosyal sermaye için önemi de göz önüne alınarak, bu belirleyiciler yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk sayısı, yerleşim yeri ve

büyüklüğü, eğitim, meslek sahibi olma, gelir düzeyi ve dinî inanç olarak sıralanabilir.

Gelir, birçok yoldan sosyal sermayeyi etkileyebilir. Birincisi bazı sosyal gruplara ve ağlara katılabilmek için belirli bir gelir düzeyi gerekmektedir. İkincisi yüksek gelir grubunda bulunanlar işleri gereği daha çok sosyal bağlantı içerisindedirler. Özellikle yüksek düzeydeki hizmet sektöründe, ileri seviyede sosyal ilişki gerekmektedir. Gelir artışı ile sosyal sermayenin artması beklenmektedir. Eğitim belki de sosyal sermayenin en önemli belirleyicisi olarak bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu nedenle, ilerleyen bölümlerde detaylı olarak ele alınacaktır. Yaş; sosyal bağlar, ilişkiler ve arkadaşlıkların gelişiminde önemli bir faktördür. Dolayısıyla sosyal sermayenin yaşla birlikte artmasını bekleriz. Bu sebeple yaşlı nüfus oranı genç nüfusa göre yüksek olan toplumların daha çok sosyal sermayeye sahip olması beklenir. Bununla birlikte tam tersi de düşünülebilmektedir. Sosyal sermaye için yatırım ileri yaşlarda azalabilir (Iyer, Kitson ve Toh, 2005, s.1027, Öksüzler, 2006, s.119–120).

Cinsiyet ve sosyal sermaye ilişkisi üzerine yapılan araştırmalar, kadınların genel olarak erkeklerden daha az sosyal ve politik katılım gösterdiğini ortaya koymaktadır. Medeni durum ve çocuk sayısı, bireylerin sosyal hayata katılımı üzerinde çok büyük bir etkiye sahiptir. Araştırmalar, evli çiftlerin ve çocuklu ailelerin, zaman ve sosyal imkân nedeniyle, ortalamanın altında sosyal sermaye ve katılıma sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Diğer taraftan, çocuk sahibi olması nedeniyle ebeveynlerin daha fazla sosyal hayata katılım gösterdiklerini ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur (Kaasa ve Parts, 2008, s.145).

Yerleşim yeri ve büyüklüğünün sosyal sermayeye etkisi konusunda birbiriyle çelişkili sonuçlar ortaya koyan çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaların bir kısmı küçük ve kırsal yerleşim yerlerinin, ilişkilerin niteliğinden dolayı, kentlere göre daha yüksek sosyal sermaye birikimine sahip olacağını iddia ederken, diğerleri ise kentlerin, sunduğu sosyal ve ekonomik imkânlardan dolayı, sosyal katılıma daha açık olduğunu savunmaktadır. Meslek sahibi olmanın, işsizliğe göre çok daha fazla sosyal katılım fırsatı sunduğu açıktır. Çoğu bilimsel çalışma, dinî inanç ve ideolojilerin bireylere sosyal ağlara katılım açısından çok geniş imkânlar sunduğu için sosyal sermaye üzerinde olumlu etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Kaasa ve Parts, 2008, s.146). Bu anlamda sosyal sermaye olarak isimlendirilen varlıklar/olgular (bu çalışma için; okulların, kiliselerin/ tapınakların/ sinagogların ve lise diplomalarının sayısı) ne kadar üst düzeylerde ise, ergendeki riskli davranış (bu çalışma için; ateşli silah yaralanmaları, gebelik, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ile alkol ve madde tedavisi) düzeylerinin o kadar düşük olduğunu bulmuştur (Youngblade ve Curry'den aktaran Santrrock, 2014).

Sosyal Sermaye ve Eğitim İlişkisi

Bourdieu'nun sosyal sermaye ve eğitim ilişkisi hakkındaki yaklaşımı eğitim dili, meslek seçimi, akademik çalışmalar ve okul-aile ilişkisi gibi eğitsel konulara uyarlanmış olsa da eğitimle ilişkili çıkış noktası kültürel sermayedir. Bu bağlamda Bourdieu'ya göre (1986) eğitim, belli çıkarlara ve stratejilere sahip bireylerin ya da aktörlerin belirli ekonomik ve sosyal faydaları elde etmek için kültürel sermayelerini kullandıkları bir alandır. Yüksek sosyal sınıflardan olan öğrenciler, gerekli kültürel sermayeye hâlihazırda sahip olmakta ve eğitim ortamına bu birikimle gelmektedirler. Bu üstünlük, öğrencinin eğitim kurumu ile bağlantı kurmasına, akademik ve eğitsel başarısına yansımaktadır. Bu etki zamanla akademik sermayeye, akademik sermaye de sonunda ekonomik sermayeye dönüşmektedir. Kısaca Bourdieu (2002), ayrıcalıklı sınıflara mensup ebeveynlerin çocuklarına akademik başarılarında

kullanabilecekleri kültürel ve ekonomik kaynakları sağladıklarını savunmaktadır.

Bourdieu'nun (2002) sosyal sınıf ve çıkar çatışması odaklı bakışı, sosyal sermaye ve eğitim ilişkisi bağlamında da kendini göstermektedir. Bourdieu'ya göre (2002) eğitim sistemi ve kurumları, hem sosyal sınıf yapısının devamına hem de bu yapıdaki eşitsizliklerin yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır. Bu yanıyla eğitim kurumları, tarafsız ve etkisiz kurumlar değildir. Alt sınıfa mensup bireyler, eğitim ortamında üst sınıfa mensup bireylerle etkileşim içinde üst sınıflara ait sosyal ve kültürel becerileri edinseler de hiçbir zaman onların doğuştan sahip olduğu bu becerilere doğal bir yatkınlık geliştiremeyeceklerdir. Dolayısıyla eşitsizlik var olmaya devam edecektir (Uğuz, 2010, s. 165). Bourdieu'nun eğitimin işlevlerine sadece sosyal sınıf ve eşitsizlik açısından bakması dar ve katı bir yaklaşım olmakla beraber, eğitim ve sosyal sermaye ilişkisini kavramsallaştırması açısından önemlidir.

Bourdieu ve Coleman, sosyal sermaye anlamında eğitim sosyolojisini etkilemişlerdir. Özellikle Coleman'ın sosyal sermayenin insani sermayeye katkısı üzerine çalışmaları dikkat çekicidir. Coleman, sosyal sermayenin merkezine öncelikle aileyi koymaktadır. Bunu ailenin çocukların bilişsel gelişimindeki rolünün ve sosyal kontrolünün önemine dayandırmaktadır (Field, 2008, s. 67).

Coleman'a göre eğitim sosyal sermayenin üretiminde en önemli belirleyicilerden biridir. Coleman'ın (1966) bu bağlamda en önemli çalışması Equality of Educational Opportunity – Coleman Study (Eğitimde Fırsat Eşitliği – Coleman Raporu), ABD'de eğitim sosyolojisi alanında eğitimde fırsat eşitliği konusunda 150.000'den fazla öğrenci üzerinde yapılan dünyanın en büyük akademik çalışmalarından birisidir. Rapor yayımlanmasından itibaren akademik çalışmaları derinden etkilemiş ve Coleman'ın sosyal sermaye kavramsallaştırması kullanılmaya başlanmıştır.

Coleman (1966) sosyal sermayeyi eğitim açısından değerlendirirken sosyal gruplara, eğitim kurumlarına, aile içi normlara ve yaptırımlara odaklanmaktadır. Coleman'ın veri setinin bu kadar geniş olmasının nedeni, eğitsel başarıda eğitim kurumları kadar öğrencilerin geçmişinin ve genel sosyal yapının da etkili olduğu inancıdır. Bu nedenle Coleman eğitsel başarı ve çıktılarda ailenin ve bireyin geçmişinin katkısını, ailesel geçmiş – aile yapısı (ekonomik, beşerî ve sosyal sermaye ile ilgili) ve ebeveyn – çocuk etkileşimi (aile içi iletişim, ebeveynlerin eğitsel konulara ilgi ve katılımları ile ilgili) olmak üzere iki kaynak üzerinden açıklamaktadır. Bu bağlamda, bireyin eylemleri yalnızca sahip olduğu maddi ve manevi kaynaklar tarafından belirlenmemekte, sosyal yapı ve faktörler de bu sürece en az diğerleri kadar eşlik etmektedir. Özetle, Coleman'a göre *Öğrenme (Eğitsel Başarı) = Ekonomik Sermaye x Beşerî Sermaye x Sosyal Sermaye* formülü ile ortaya konulabilir.

Putnam'a göre (2002) aile başta olmak üzere, ebeveyn okul etkileşimi, okul içindeki sosyal sermaye ve toplum temelli sosyal sermayenin eğitsel süreçler üzerinde olumlu bir etkisi mevcuttur. Putnam aralarında pozitif ilişki kurduğu sosyal sermaye ve eğitim ilişkisini açıklarken, enformel sosyal sermaye ile formel sosyal sermaye arasında bir ayrıma gitmektedir. Enformel sosyal sermaye, eğitsel başarı ve çıktılar üzerinde, formel düzeyde kurumsallaşmış sosyal sermayeden daha belirleyici bir role sahiptir. Enformel sosyal sermaye, bir toplumdaki güven düzeyi ve zamanlarını kulüp toplantıları, dinî kurumlara katılım ve topluluk projelerine adamaktansa birbirleriyle informel (gayri resmi) bir şekilde bağlantılı olan insanlara atıfta bulunmaktadır. Bu anlamda eğitsel başarı sadece ailenin sahip olduğu sosyal sermaye düzeyinden etkilenmemekte, aynı zamanda eğitim kurumlarında

ve daha geniş anlamda toplumda var olan güven, normlar ve sosyal ağlardan da etkilenmektedir.

Sosyal Sermayenin Bir Belirleyicisi Olarak Eğitim

Sosyal becerilerin gelişmesine en büyük katkıyı sağlayan eğitim, sosyal sermaye düzeyi üzerinde büyük etkiye sahiptir. Genel olarak, eğitim sistemlerinin hedefleri açısından sosyal sermaye ve eğitim arasındaki ilişkiye bakılacak olursa grup çalışması, yardımlaşma, empati gibi özellikler eğitim yoluyla kazandırılır. Bireyler başkalarına güven duyabileceklerini, yardımlaşma, sosyal ağlar ve katılımın pozitif faydalar sağlayabileceğini öğrenir. Böylece birey, sosyal faaliyetlere katıldığı ölçüde toplumda yaşıyor olmanın faydalarını öğrenir. Eğitimin bu getirileri, bireyin sosyal sermaye birikimi üzerinde büyük etkiye sahiptir (Öksüzler, 2006, s. 120). Eğitimin bireyin sosyalleşme sürecine yaptığı bu katkıların, bireyin ağlara girme ve sosyal katılım düzeyini yükseltmesi beklenir.

Bireylerin sahip olduğu eğitim düzeyi, sosyal ve ekonomik ortamları üzerinde etkilidir. Örneğin, yöneticinin iyi bir okuldan başarılı olarak mezun olması, onun diğer başarılı yöneticilerle ilişki kurmasını kolaylaştırarak örgüt yararına olacak faaliyetleri artıracaktır. Diğer taraftan, eğitim düzeyi düştükçe bireylerin sosyal ve ekonomik ortamları bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Özellikle eğitim düzeyi ile meslek sahibi olma arasında pozitif bir ilişki olduğu kabul edildiğinde, çalışma hayatının dışında kalan bireyin sosyal ağlardan da mahrum kalacağı anlaşılabilir (Uğuz, 2010, s. 110).

Sosyalleşmenin aileden sonra en önemli ortamı olarak eğitim kurumları, yetişkin ve gençleri ortak eğitsel hedefler etrafında bir araya getiren sosyal ortamıyla, sosyal sermayenin üretimini ve devamını sağlamaktadır. Bireyler eğitim kurumlarında sosyal sermayeyi iki şekilde edinebilirler: Birincisi, eğitim kurumları öğrencilerin beraberinde getirdikleri kültürel, beşerî ve ekonomik sermaye temelinde sosyal sermayeyi üreteceklerdir. Bu noktada sosyal sermaye, sermayenin diğer formları tarafından oluşturulmaktadır. Örneğin, sosyal sermaye birikimi düşük olan öğrencilerin sosyal sermaye düzeyi yüksek olan çocuklarla aynı ortamda bulunabileceği düşünüldüğünde sosyal etkileşim sürecinin, düşük sosyal sermaye düzeyine sahip olan öğrencilere büyük katkı sağlayacağı öngörülebilir. İkinci olarak, öğrenciler sosyal sermayeyi eğitim ortamının sunduğu kaynaklardan da edinebilirler. Öğretim içeriği, programı ve eğitsel tüm faaliyetler diğer maddi kaynakların yanında eğitim ortamının sunduğu kaynakları oluşturur (Uğuz, 2010, s. 161-162).

Sosyal sermayenin başlıca belirleyicileri üzerine yapılan çalışmalarda, eğitimin gelir düzeyi ile birlikte en önemli sosyal sermaye belirleyicisi olduğu söylenebilir. Bireysel düzeyde, sosyal sermaye sosyo-ekonomik ve bağlamsal faktörler tarafından etkilenir. Bilimsel araştırmalar ışığında, gelir düzeyi ve eğitim faktörünün en etkili faktörler olduğu söylenebilir. Bilimsel araştırmalar, bireysel açıdan, yüksek eğitim ve gelir düzeyi ile kişiler arası güven ve sosyal gruplara üyelik arasında güçlü bağlar olduğunu göstermektedir (Helliwell ve Putnam, 1999). Kurumsal güven konusunda bilimsel sonuçlar değişiklik göstermektedir.

Bununla birlikte, bu ilişkilerin arkasındaki kesin nedensel mekanizmalar literatürde net bir şekilde ortaya konulmuş değildir. Örneğin, güven, yüksek gelir düzeyinin neden olduğu iyimserliğin bir ürünü olabilir. Benzer şekilde, eğer öğrenme diğer insanların davranışlarıyla ilgili belirsizliği azaltır ya da öğrenciler iş birliğine yatkın olma konusunda eğitilirse, eğitim güven ve vatandaşlık değerlerini güçlendirebilir. Genel olarak, eğitim seviyesi yükseldiği zaman güvene dayalı davranışlarda da bir artışın söz konusu olduğu söylenebilir (Kaasa ve Parts, 2008, s. 9).

Eğitim, gelir düzeyi, sosyal katılım ve gönüllü faaliyetlere katılım durumu arasındaki pozitif ilişkinin nedeni konusunda ise eğitim düzeyi daha yüksek bireylerin, sosyal ilişkilerde neden daha yüksek gönüllülük ve katılım gösterdiğinin tek ve basit bir cevabı yoktur. Bu bağlamda en tutarlı açıklama yüksek eğitimli olmanın sosyal katılım için mesleki ilişkiler ve zaman açısından daha geniş olanaklar sunmasıdır. Meslek, gelir düzeyi, dinî inanç ve eğitimin (kurumsal güven konusundaki belirsiz etkisi hariç) sosyal sermaye üzerindeki etkisi sağlam ve pozitiftir. Diğer taraftan yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk sayısı gibi diğer sosyal sermaye bileşenlerinin etkisi göreli olarak daha düşük ya da olumsuzdur (Kaasa ve Parts, 2008, s. 10-14).

Eğitim düzeyinin yapısal sosyal sermayeye (sosyal ağlar açısından) olan pozitif etkisi, özellikle resmî (formel) sosyal ağlar üzerinde görülmektedir. Bu pozitif etki informel sosyal ağlar üzerinde daha düşüktür. Bilişsel sosyal sermaye (güven ve normlar) açısından ise eğitimin genel ve kurumsal güvene pozitif olmakla beraber, sosyal normlara etkisi konusunda anlamlı bir bağlantı mevcut değildir.

AB üyesi ülkelerde vatandaşların sivil katılma eğilimlerini analiz eden çalışmalar eğitimin, öncelikle üniversite mezunu olmanın, sosyal sermaye üzerinde pozitif etkisi olduğunu göstermiştir. Bu araştırmaların saptadığı sosyal sermaye belirleyicileri; ülkelerin tarih ve kültürleri, toplumsal yapının ne ölçüde hiyerarşik olduğu, aile yapısı, eğitim düzeyi, gelirin ne oranda eşit dağıldığı, sivil toplumun gücü şeklinde sıralanabilir (Altay, 2007, s. 343).

Sosyal Sermaye Unsurları Açısından Eğitim

Sosyal sermaye konusunda dünya çapında gerçekleştirilmiş çeşitli akademik araştırma ve çalışmalar içinde, doğrudan ya da dolaylı olarak eğitimin sosyal sermaye unsurlarına olan etkisini analiz eden çalışmalar mevcuttur.

Iyer, Kitson ve Toh (2005) Social Capital, Economic Growth and Regional Development (Sosyal Sermaye, Ekonomik Büyüme ve Bölgesel Kalkınma) isimli çalışmalarını, ABD'nin 9 farklı bölgesinde yaşayan 40 topluluktan 24.000 bireyle gerçekleştirilen *Social Capital Community Benchmark Survey 2000* ile elde edilen veriler yardımıyla oluşturmuşlardır. Çalışmada, sosyal sermayenin belirleyicileri olarak eğitim, yaş, gelir, etnik yapı, yerleşim yeri (kent/kırsal), ev sahibi olup olmadıkları, iş sahibi olup olmadıkları gibi faktörlerin etkisi ABD için araştırılmıştır. Sosyal sermaye göstergesi olarak genel güven, ırksal (etnik) güven ve sivil katılım olmak üzere üç farklı bağımlı değişken kullanılmıştır. Söz konusu çalışmanın, eğitim ve sosyal sermaye ilişkisi üzerine ortaya koyduğu sonuçları değerlendirmekte fayda vardır.

Söz konusu çalışmada ortaya çıkan tutarlı sonuçlardan birisi eğitim ve sosyal sermaye göstergeleri arasındaki ilişkidir. Bu ilişkinin literatürde çok çeşitli nedenleri sıralanmaktadır. Birincisi, sosyal kabiliyetlerin gelişmesini sağlayan eğitim, sosyal sermayenin de gelişmesini sağlar. Bir şekilde eğitim, sosyal sermaye için ilk yatırım gibidir. Grup çalışması yapma, yardımlaşmayı öğrenme, başkalarının ihtiyaçlarını ve isteklerini anlama gibi özellikler eğitimle kazanılır. İkincisi, eğitimle bireyler başkalarına güvenilebileceğini; yardımlaşma, sosyal ağlar ve katılımın pozitif faydalar sağlayabileceğini öğrenir. Eğitimle birlikte birey, sosyal faaliyetlere katıldığı ölçüde, toplumda yaşıyor olmanın faydalarını öğrenir. Üçüncüsü, ileriyi düşünerek yaşayan bireyler hem sosyal hem de beşerî sermayeye daha çok yatırım yaparlar (Iyer, Kitson ve Toh, 2005, s. 1025). Bu hususlar sosyal etkileşim bağlamında eğitim kurumunun sosyal sermayenin tesis ve gelişimindeki önemini göstermesi açısından ilgi çekicidir.

Konuya makro ölçekte bakıldığında da sosyal sermaye ve eğitim ilişkisinin önemi anlaşılmaktadır. Eğitim ve sosyal sermaye ilişkisi, kamu politikaları ve ekonomik büyümeyi anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Ekonomik büyümeyi, fiziki sermaye, iş gücü ve beşerî sermaye bağlamında ele alan geleneksel ekonomik modeller yerini sosyal sermayeyi de büyümede önemli bir faktör olarak ele alan çağdaş modellere bırakmıştır. Bu bağlamda, hem beşerî hem de sosyal sermayeye etkisiyle eğitim önemli bir odak noktasıdır (Iyer, Kitson ve Toh, 2005, s. 1026).

Iyer, Kitson ve Toh'un (2005) bireyleri yedi eğitim seviyesine göre gruplayan (ilköğretim ve altı, ortaöğretim, kolej, ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) çalışmaları, ABD'de eğitim düzeyi ile sosyal sermaye arasında güçlü bir ilişki olduğunu kanıtlamaktadır. Ortaya koyduğu sonuçlar eğitim ve sosyal sermaye ilişkisi açısından şu şekilde değerlendirilebilir:

- Sosyal güven, 'İnsanlara güvenilebilir mi?' 'İnsanlara ne ölçüde güvenebilirsiniz?: Komşu, meslektaş, kamu görevlileri, din kardeşi' gibi sorularla değerlendirilmektedir. Lisans ve lisansüstü eğitim seviyesine sahip olanların sosyal güven düzeyi, eğitim düzeyi ilköğretim ve altı olanlardan üç kat daha fazladır.
- Irksal (etnik) güven, 'Diğer etnik gruplara mensup bireylere güvenir misiniz?' sorusuyla ölçülmektedir. Örneğin, ortaöğretime devam etmeyenlerin % 43'ünün ırksal (etnik) güven düzeyi düşükken, bu oran lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip bireyler için % 11'dir.
- Bireylerin seçimlerde oy kullanma, politik sosyal toplantılara katılma durumundan yola çıkılarak ölçülen sivil katılım, önemli bir diğer sosyal sermaye göstergesi olarak ele alınmaktadır.
- Sosyal gruplara üyelik ile eğitim düzeyi arasında olumlu bir ilişki mevcuttur. Eğitim seviyesi (sosyal ağlar ve gelir düzeyine bağlı olarak) ile sosyal gruplara üyelik oranı da artmaktadır.
- Sosyal ağların sıklık ve yaygınlığıyla ilgili olan arkadaş ağlarının çeşitliliği, bireylerin değişik meslek, kültür ve etnik gruplardan arkadaşlık durumu hakkında bilgi edinilmesini amaçlamaktadır. Eğitim düzeyi ile arkadaş ağlarının çeşitliliği arasında olumlu bir ilişki mevcuttur.
- Dinî inanç temelli sosyal sermaye, bireylerin bir dinî kuruluşa üye olmaları ya da bir dinî kuruluşun faaliyetlerine katılmalarıyla ilgili sorularla ölçülmektedir. Eğitim, inanç temelli sosyal sermayenin artmasına katkıda bulunmaktadır.
- Örgütlü sosyal etkileşim, bireylerin STK ve derneklerin organize ettiği sivil toplantılara ve sosyal olaylarla ilgili faaliyetlere katılma sıklığı ile ölçülmektedir. Eğitim ve örgütlü sosyal etkileşim arasında olumlu bir ilişki söz konusudur.
- Enformel (gayri resmî) sosyal etkileşim, 'Ne sıklıkla misafir ağırlarsınız, diğer insanlarla eğlence ortamlarında bulunur musunuz, arkadaşlarınızla çeşitli oyunlar oynar mısınız?' sorularıyla ölçülmektedir. Eğitimin informel sosyal etkileşime olan etkisi olumlu olmakla beraber çok düşüktür (Iyer, Kitson ve Toh, 2005, s. 1029-1035).

Bu çalışmada sosyal sermayenin belirleyicileri olarak eğitim, yaş, gelir, etnik yapı, kişilerin kentte/kırsal bölgede yaşadıkları, ev sahibi olup olmadıkları, çalışıp çalışmadıkları gibi faktörlerin etkisi ABD için araştırılmıştır. Sosyal sermaye göstergesi olarak genel güven, ırksal (etnik) güven ve sivil katılım olmak üzere üç ayrı bağımlı değişken kullanılmıştır. Genel olarak, *Social Capital Community Benchmark Survey 2000* verileriyle gerçekleştirilen bu çok değişkenli analizler eğitimin, yüksek sosyal sermaye birikimi açısından, en önemli sosyal sermaye belirleyicilerinden birisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Öksüzler'in Sosyal Sermaye, Güven ve Belirleyicileri (2006) isimli çalışması ise Iyer, Kitson ve Toh'un (2005) çalışmasının, AB ülkeleri için yapılmış bir benzeridir. Bu çalışmada sosyal sermayenin belirleyicilerini değerlendirmek için şöyle bir denklem kurulmuştur:

Güven = f (Gelir, Eğitim, Şehir, Yaş) (Öksüzler, 2006, s. 118).

Helliwell, Christopher ve Barrington (2010, s. 5) sosyal sermayenin önemini ele alan çalışmalarında, bireyin yaşam memnuniyetini destekleyen yetenekleri ve Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi açısından (aç kalmamak, sağlıklı olmak ve özgür iradeye sahip olabilmek gibi) eğitimin iyi bir işe ya da gelire sahip olabilmek, daha fazla güven ve sosyal katılıma sahip olabilmek için oynadığı aracı role vurgu yapmaktadırlar. Bu anlamda, eğitimin bireylerin sosyal hedeflerine ulaşabilmeleri ve kendilerini gerçekleştirmeleri için aracı bir rol üslenmesiyle sosyal sermayeye katkıda bulunduğu söylenebilir.

Eğitim ile politik ve sosyal katılımın boyutları arasındaki bağlantı üzerinde duran bir diğer çalışma olan Nie, Junn ve Stehlik-Barry'nin (1996) *Education and Democratic Citizenship in America* isimli çalışma, genel olarak eğitim seviyesindeki artış ile politik katılım ilişkisini ele almaktadır. Bu bağlamda, çalışma, sosyal hiyerarşide yüksek bir pozisyonda bulunmanın büyük ihtimalle politik ve sosyal faaliyetlere dayalı olduğunu, bu yüksek pozisyonun ise büyük oranda eğitim kurumunun işlevinin bir sonucu olduğunu iddia etmektedir.

Helliwell ve Putnam (1999, s. 15) eğitimi politik ve sosyal katılımın en önemli göstergesi olarak ele almaktadırlar. Education and Social Capital (Eğitim ve Sosyal Sermaye) isimli çalışmalarında Nie, Junn ve Stehlik-Barry'nin (1996) araştırmalarından elde edilen verileri kullanarak, ortalama eğitim seviyesindeki artışın güveni geliştirdiğini ve sosyal katılıma katkıda bulunduğunu iddia etmektedirler. Eğitimin sosyal katılım ve güven kavramına etkisine odaklanan çalışma, bu iki anahtar değişken vasıtasıyla sosyal sermayeyi değerlendirmektedir. Söz konusu çalışma, bireyin ve toplumun ortalama eğitim seviyesindeki artışa paralel olarak sosyal güvenin ve katılımın da arttığını ortaya koymaktadır.

Beşerî Kalkınma Göstergesi Olarak Eğitim ve Sosyal Sermaye İlişkisi

Beşerî sermayenin geliştirilmesini amaçlayan beşerî sermaye politikaları, eğitime dayalıdır ve bu süreç sosyal sermaye açısından önemli sonuçlar doğurabilir. Bu sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

- Beşerî sermaye yatırımları kayda değer bireysel ve sosyal faydalar doğurur. Beşerî sermayenin geliştirilmesinin amacı temel olarak ekonomik gelişme olsa da, sosyal refahın artması, nesil yetiştirme, sosyal ve politik katılım gibi çok önemli sosyal gelişmeleri de içermektedir.
- Sosyal sermaye eğitim düzeyiyle ilişkilidir ve eğitim süreçleri çok çeşitli sosyal ağlar tarafından desteklenir.
- Müfredat ve öğretim programları, eğitsel çıktılar açısından bireyler arası ilişkilere ve diğer bilişsel becerilere ihtiyaç duyar. Bilgi içeriğinin ötesinde iş birliği ve takım çalışması gibi becerilerin oluşturulmasında aile ve toplum odaklı sosyal sermaye birikiminin rolü büyüktür.
- Beşerî sermaye yatırımları, sosyal sermayenin geliştirilmesine de yardımcı olabilir. Sosyal sorunların çözümünde bireylerin ihtiyaç duyduğu bilgi ve becerilerin kazanılmasında beşerî sermayenin rolü yadsınamaz (OECD, 2001, s. 66-67).

Coleman (1988), güçlü ilişkilere sahip ailelerin çocuklarının sahip olduğu eğitim düzeyinin, zayıf ilişkilere sahip ailelerin çocuklarından daha

yüksek olduğunu belirlemiştir. Coleman'a göre yüksek derecede sosyal sermaye, yüksek eğitim seviyesine, beşerî sermaye oluşumuna ve yüksek ekonomik performansa destek olmaktadır.

Ülkelerin güven düzeyleri ve iktisadi kalkınmanın temel göstergeleri olan kişi başına düşen GSYİH (satın alma gücü paritesine göre GSYİH) ve beşerî kalkınma endeksi (Human Development Index) karşılaştırması önemlidir. Beşerî kalkınma endeksi en yüksek olan ülkeler Kanada, İsveç, Finlandiya, Hollanda, ABD ve Japonya'dır. Bu ülkelerin aynı zamanda güven düzeyleri de yüksektir. Brezilya, Arjantin ve Türkiye'nin güven düzeyi, beşerî kalkınma endeksi ve kişi başına geliri diğer ülkelere göre oldukça düşüktür. (Kovacı, Belke ve Koç, 2009, s. 13). Eğitim kurumunun sosyal ağlara katılıma ve güven kavramına olumlu etkisi göz önüne alındığında, eğitimin sosyal sermaye aracılığı ile ekonomik ve beşerî kalkınma ile olan ilişkisi de ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Eğitim, sosyal becerilerin gelişmesinde çok büyük role sahiptir. Grup çalışması, yardımlaşma, empati gibi sosyal becerilerin eğitim yoluyla kazanılmasıyla bireyler başkalarına güven duyabileceklerini, yardımlaşma, sosyal ağlar ve sivil katılımın olumlu getiriler sağlayabileceğini öğrenir. Eğitimin sosyal becerilere olan bu katkısı, bireyin sosyal sermaye birikimi üzerinde olumlu etkiye sahiptir.

Bireylerin eğitim düzeyi, sahip oldukları sosyal ve ekonomik statü ile yakından ilgilidir. Eğitim düzeyi ile meslek sahibi olma arasındaki ilişki göz önüne alındığında, eğitim düzeyinin gelir düzeyi ve sosyal ağlara katılım üzerindeki etkisi daha iyi anlaşılabilir. Eğitim düzeyi yükseldikçe, bireylerin sosyal katılım bağlamında mesleki ilişkiler ve zaman açısından daha geniş olanaklar bulduğu söylenebilir. Genel olarak, sosyal sermaye üzerine yapılan çalışmaların çoğu, eğitimi en önemli sosyal sermaye belirleyicilerinden biri olarak ele almaktadır.

Konuya makro ölçekte bakıldığında da sosyal sermaye ve eğitim ilişkisinin önemi anlaşılmaktadır. Eğitim ve sosyal sermaye ilişkisi, kamu politikaları ve ekonomik büyümeyi anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

Eğitim, beşerî sermayenin anahtarı olarak kabul edilebilir. Bu anlamda, beşerî sermayenin geliştirilmesini amaçlayan beşerî sermaye politikaları, eğitime dayalıdır ve bu süreç sosyal sermaye açısından önemli sonuçlar doğurabilir. Beşerî Kalkınma Endeksi'nin, yetişkinlerde okuma yazma oranı ve okullaşma oranlarıyla ölçülen eğitim düzeyi ile ilgili olması, güven düzeyi ve eğitim seviyesi arasındaki ilişki açısından önemli bilgiler vermektedir.

Araştırmalara göre eğitimin sosyal sermaye unsurlarına olan etkisi bağlamında, genel ve ırksal (etnik) güven düzeyini, sivil katılımı, sosyal gruplara üyelik oranını, sosyal ağların çeşitlilik ve gücünü ve sosyal etkileşimi artırdığı söylenebilir. Ayrıca, eğitim ve öğretim süreçleri bağlamında, bürokratik yeterlilik, sivil (vatandaşlık) beceriler, bilişsel kapasite, müfredat (öğretim programı), pedagojik yöntem, öğrenci meclisi, müfredat dışı faaliyetler, staj ve uygulamalar, normlar gibi çeşitli eğitsel faktörlerin sivil (vatandaşlık) ve sosyal katılıma olumlu etkisi olduğu iddia edilebilir.

Eğitim kültürünü oluşturan sınıf iklimi, kurumsal güven, yönetsel katılım, ideal vatandaşlık normları, grup üyeliği sayısı ve toplantılara katılma sıklığı gibi faktörlerin, vatandaşlık eğitiminin boyutlarını (bilgi düzeyi, beceri düzeyi, seçmen katılım oranı, sivil katılım, politik katılım, kurumsal güven, hoşgörü) olumlu etkileyerek sosyal sermaye düzeyine katkıda bulunacağı iddia edilebilir.

Eğitim ortamının bireylerin sosyalizasyon süreçlerindeki rolü açısından, sosyal sermayenin güven duygusu, farklılıklara karşı hoşgörü, sosyal faaliyetlere katılım, özveri, aile, komşuluk ve arkadaşlık bağları gibi boyutlarının, ilk eğitim yıllarından itibaren eğitim yoluyla geliştirilebileceği ve bu unsurlardaki gelişmenin bireysel ve sosyal refah için çok önemli olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan gelir düzeyindeki dengesizlikten kaynaklanan eğitsel eşitsizlik, sosyal uyum üzerinde kayda değer bir olumsuz etki doğurmaktadır. Eğitimde fırsat eşitliğinin sosyal ve ekonomik nedenlerle sağlanamamasından kaynaklanan bu durum, ülkelerin en önemli sosyal problemlerinden birini oluşturmaktadır.

Sosyal sermaye birikimini artırmak yoluyla bireylerin sosyal uyum sürecini desteklemek isteyen bütün yönetimlerin elindeki en etkili araç, eğitim politikalarıdır. Uygun pedagoji ve müfredat (öğretim programı), staj, uygulamalar veya kamu hizmeti, müfredat dışı faaliyetler, okulların sosyal entegrasyonu (bütünleşme), ortak dil ve kültür aktarımı gibi eğitsel konular bağlamında geliştirilen eğitim politikalarının, sosyal uyum ve bütünleşme sürecine olumlu etkide bulunacağı söylenebilir.

Karşılıklılık, fiziksel ve duygusal ihtiyaçların karşılanması üzerine kurulu olan aile ilişkileri, aile dışında da güven ve iş birliği duygusunun gelişmesine yardımcı olur. Bireylerin ilk öğrenme ortamı olarak aile, örgün eğitim hayatıyla etkileşim içindedir. Ailenin sosyal sermayenin artırılmasındaki dolaylı ve kayda değer etkisi, eğitime olan güçlü etkisinden kaynaklanmaktadır. Bu etkinin varlığı ve gücü, yetişkin veya ebeveynlerin hanedeki fiziksel varlığı, çocuklarına gösterdikleri ilginin niteliği ve güçlü aile bağları ile ilgilidir.

Aile, toplum veya okul temelli sosyal sermaye ve eğitim ortamının başarısı arasındaki ilişki; aile yapısı, ebeveynlerin durumu, çocuk-ebeveyn-öğretmen ilişkisi açılarından analiz edildiğinde, sonuçlar bu değişkenler arasında pozitif bir bağlantı olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

Adler, P.S., & Kwon, S. (2002). Social capital: prospects for a new concept. *Academy of Management Review. 27*(1), 17-40.

Altay, A. (2007). Bir kamu malı olarak sosyal sermaye ve yoksulluk ilişkisi. *Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review, 7*(1), 337–362.

Arrow, K. J. (2000). *Observations on social capital. Social capital: a multifaceted perspective.* Washington: The World Bank.

Axelrod, R. (1984). *The evolution of cooperation*. New York: Basic Books.

Baron, J.N., & Hannon, M.T. (1994). The impact of economics on contemporary sociology. *Journal of Economic Literature.* (32), 1111-1146.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. Richardson, J.G. (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp.241-258). Westport: Greenwood.

Bourdieu, P. (2002). The forms of capital. Biggart, W.B. (Ed.). *Readings in economic sociology* (pp.280-291). Oxford: Blackwell.

Burt, R.S. (2001). The social capital of structural holes. *New Directions in Economic Sociology. 23*(2), 202-250.

Campbell, D.E. (2006, March). What is education's impact on civic and social engagement? Symposium on Social Outcomes of Learning'de sunulmuş bildiri. Copenhagen.

Coleman, J. (1966). Equality of educational opportunity -coleman study (EEOS). Codebook and Study Report. ICPSR Inter-university Consortium for Political and Social Research.

Coleman, J. (1988). Social capital in the creation of human capital. *The American Journal of Sociology*, (94), 95-120.

Coleman, J. (1994). *Foundations of social theory.* Cambridge: Belknap.

Cueto, S., & Others. (2005) Social capital and education outcomes in urban and rural Peru. Young Lives, Working Paper:28.

Devamoğlu, S. (2008). *Sosyal sermaye kuramı açısından Türkiye'de demokrasi kültürü üzerine bir değerlendirme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Farrel, H., & Knight, J. (2003). Trust, institutions, and institutional change: industrial districts and the social capital hypothesis. *Politics&Society, 31*(4), 537-566.

Field, J. (2008). *Sosyal sermaye* (B. Bilgen ve B. Şen, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi

Fukuyama, F. (2001). Social capital, civil society and development. *Third World Quarterly, 22*(1), 7-20.

Fukuyama, F. (2000a). *Büyük çözülme, insanın doğası ve toplumsal düzenin yeniden oluşumu* (Z. Avcı ve A. T. Aydemir, Çev.). İstanbul: Sabah.

Fukuyama, F. (2000b). *Güven, sosyal erdemler ve refahın yaratılması* (A. Buğdaycı, Çev.). İstanbul: İş Bankası.

Fukuyama, F. (1999). Social capital and civil society. *IMF conference on second generation reforms. IMF Working Paper.* http://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/fukuyama.htm sayfasından erişilmiştir.

Furstenberg, F. F., & Hughes, M. E. (1995). Social capital and successful development among at-risk youth. *Journal of Marriage and the Family*, 57, 580-592.

Goddard, RD. (2003) Relational networks, social trust, and norms: a social capital perspective on students' chances of academic success. *Educational Evaluation and Policy Analysis, 25*(1), 59–74

Hanifan, L. J. (1916). New possibilities in education, The Rural School Community Center, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, (67), 130-138.

Healy, T. (2005). In each other's shadow, what has been the impact of human and social capital on life satisfaction in Ireland? (Doctoral dissertation). www.socialcapitalgateway.org sayfasından erişilmiştir.

Helliwell, J.F., Christopher P., & Barrington, L. (2010). How much is social capital worth? NBER Working Paper Series. Working Paper 16025. National Bureau of Economic Research. http://www.nber.org/papers/w16025 sayfasından 16.01.2011 tarihinde erişilmiştir.

Helliwell, J.F., & Putnam, R. (1999). Education and social capital. *NBER Working Paper Series. Working Paper 7121. National Bureau of Economic Research.* http://www.nber.org/papers/w7121 sayfasından erişilmiştir.

Horvat, E.M, Weininger, E.B., & Lareau, A., (2003). From social ties to social capital: class differences ın the relations between schools

and parent networks, *American Educational Research Journal, 40*(2), 319–51.

Israel, G.D., Beaulieu, L.J., & Hartless, G. (2001) The influence of family and community social capital on educational achievement, *Rural Sociology, 66*(1) 43–68.

Iyer, S., Kitson, B., & Toh, B. (2005). Social capital, economic growth and regional development. *Regional Studies, 39*(8), 1015–1040.

Kaasa, A., & Parts, E. (2008). Individual-level determinants of social capital ın europe: differences between country groups. *Acta Sociologica, 51*(2), 145-168.

Kovacı, S., Belke, M., & Koç, A., (2009). İktisadi Kalkınmaya Yeni Yaklaşımlar: Sosyal Sermayenin ve Kurumların Artan Rolü, International Davraz Congress on Social and Economic Issues Shaping the World's Future: New Global Dialogue, 24-27 September 2009, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, Türkiye.

Mowday, R., Porter, L., & Steers, R. (1982). *Employee-organisation linkages: the psychology of commitment, absenteeism and turnover.* New York: Academic.

Narayan, D., & Cassidy, M.F. (2001). A dimensional approach to measuring social capital: development and validation of a social capital inventory. *Current Sociology, 49*(2), 49-59.

Nie, N.H., Junn, J., & Stehlik-Barry, K. (1996), Education and democratic citizenship in America, Chicago: University of Chicago.

O'Reilly, C.A. & Chatman, J.A. (1996). Culture as social control: corporations, cults, and commitment. *Research in Organizational Behavior*, (18), 157-200.

OECD (2001). The well-being of nations, the role of human and social capital. centre for educational research and innovation. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.

Öksüzler, O. (2006). Sosyal sermaye, güven ve belirleyicileri: bir panel analizi. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi,* (12), 108-129.

Özdemir, A. (2007). *Sosyal ağ özellikleri bakış açısıyla sosyal sermaye ve bilgi yaratma ilişkisi: Akademisyenler üzerinde bir uygulama*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Pong, S. (1997). Family structure, school context, and eighth-grade math and reading achievement, *Journal of Marriage and the Family, 59*(2), 734–46.

Print, M., & Coleman D. (2003). Towards understanding of social capital and citizenship education. *Cambridge Journal of Education, 33*(1), 123-149.

Putnam, R. (1993). The prosperous communty: social capital and public life. *The American Prospect, 13*(4), 35-42.

Putnam, R. (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of american community*. New York: Simon & Schuster.

Putnam, R. (2002). *Community-based social capital and educational performance in making good citizens: education and civil society*. New Haven: Yale University.

Ream, R. (2003). Counterfeit social capital and Mexican-American underachievement. *Educational Evaluation and Policy Analysis, 25*(3), 237–62.

Santrrock, J.W. (2014). *Ergenlik* (D. Siyez, Çev.). Ankara: Nobel .

Schultz, T.W. (1961), Investment in Human Capital, *The American Economic Review, 51(1), s. 1-17.*

Smitt, S.S., & Kulynych, J. (2002). It may be social, but why ıs ıt capital? the social construction of social capital and the politics of language. *Politics and Society, 30(1), 149–86.*

Şan, M.K. (2007). *Sosyal bilimlerde yıldızı yükselen yeni bir kavram: sosyal sermaye ve Türkiye.* İstanbul: Kızıl Elma.

Şan, M.K. (2006). Bilgi toplumuna geçişte sosyal sermayenin taşıdığı önem ve Türkiye gerçeği. *5. Uluslar arası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi bildiriler kitabı*, 1, 113-140.

Teachman, J.D., Paasch, K., & Carver, K. (1996). Social capital and dropping out of school early. *Journal of Marriage and Family, 58*(3), 773–83.

Töremen, F. (2004). İlköğretim okullarının sahip oldukları sosyal sermaye konusunda öğretmen görüşleri. (Elazığ ili örneği). XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Malatya.

Uğuz, H.E. (2010). *Sosyal sermaye: kişisel ve kurumsal gelişmeye farklı bir yaklaşım*. Ankara: Orion.

UNESCO (2010). Educational marginalization across developed and developing countries, *Paper commissioned for the EFA Global Monitoring Report 2010, Reaching the marginalized.*

Uslaner, E. (1999). *Democracy and social capital, democracy and trust.* Cambridge: Cambridge University.

Wolf, H. (2004). *Capital, encyclopedia of social theory.* London: Sage.

Woolcock, M. (2001). The place of social capital in understanding social and economic outcomes. *ISUMA, Spring, Printemps, 2*(1), 11-17.

Woolcock, M., & Narayan, D. (2000). Social capital: implications for development theory, research, and policy. *The World Bank Research Observer, 15*(2), 225-249.

Woolcock, M. (1998) Social capital and economic development: toward a theoretical synthesis and policy framework. *Theory and Society, 27*(3), 151-160.

Extended Summary

Relationship Between Social Capital and Education

In general terms, there are various definitions of social capital which are defined as the sum of interpersonal trust, social norms and social network factors to increase coordination and effectiveness in social relations, according to disciplines and interdisciplinary perspectives. The relationship between social capital and family education, social structure, relationships and networks in the context of interaction with the educational environment and culture that spotlights the evaluation of results is important in terms of educational goals and policies.

The aim of this theoretically and descriptively analyzed study, based on literature review, is to evaluate the relationship between social capital and education in the light of the data obtained from literature review. In the study, firstly, definition of social capital and its elements and determinants are taken up. Then, social capital elements and resources owned by the educational institution are evaluated. Finally, the role and importance of education as a determinant of social capital and the impact and contribution of education to the elements of social capital are addressed.

Just as it is about the definition of social capital, there is no clear consensus and acceptance of the factors that make it into the literature. It is seen that trust, norms and social networks are common elements in all studies and play a key role in the definition and determination of social capital, while different elements are indicated according to different sources and authors. Some authors see trust as an indispensable precondition for social capital and equal social capital and trust. Social norms are signs or patterns of behavior that are used to identify or define appropriate or inappropriate values, beliefs, attitudes, or behaviors within a community or group. Social norms, which may be implicit or explicit, may result in severe consequences for individuals who do not comply, from societal exclusion. It is also defined as the traditional rules of conduct that regulate the relationships of individuals with others. In the most general sense, social networks can be expressed as social structures in which individuals are interdependent, communicated and interacted with each other due to various social relations such as kinship, neighborhood, friendship, work. Research reveals that social networks are as effective as inter-individual relations to the global level and play a critical role in the solution of problems, in the functioning of organizations, in reaching individuals' goals.

As with the definition and elements of the social capital concept, it is not easy to talk about the determinants in a clearly defined framework. In some studies, determinants such as personal values, education, culture, family environment, income level, consumption habits are mentioned, and other studies may not contain the majority of these factors. In general, social capital determined by the individual's education, age, income level, ethnicity, the region where the people live (urban / rural), whether they are homeowners, whether they work or not.

Education has great influence on the level of social capital. In general, if the relationship between social capital and education in terms of the objectives of educational systems is to be looked at; Group work, cooperation, empathy, etc. are given through education. Individuals learn that they can trust others, help, social networks and participation can provide positive benefits. Thus, the individual learns the benefits of living in society to the extent that he participates in social activities. This return of education has great influence on the individual's social capital accumulation. It is expected that these contributions made by the individual to the process of socialization will increase the level of social participation by the individual. Human capital policies aiming at the development of human capital are based on education and this process can have important consequences for social capital.

There is a strong link between occupation, level of confidence and level of education. Educational culture and factors have positive effects on participating in social networks, civic participation and confidence. Education contributes to social welfare by effecting human development. All educational factors especially educational environment, activities, curriculum and pedagogy influence the formation of social capital.

In the study, dealt with the problem, necessary answers are looked for under the guided settings that the importance of education as a determinant of social capital and as an indicator of and human development, elements of social capital, education and training processes, social cohesion and education policies, family and social environment under the effect of educational setting guided this study.

In conclusion, a strong interaction between education and social capital is present. Education, by developing social skills, can contribute to the accumulation of social capital. Educational institutions can affect civil participation and social cohesion by their influence to individuals' status and income level in addition to transferring of the culture and values to individuals. It can be said that factors, which make up culture of education, can contribute level of social capital by affecting dimensions of civic education.